

К. В. Копійка,

здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-7340-905X>

ПОНЯТІЙНО-ЗМІСТОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ У ПРАВІ

Державний університет «Київський авіаційний інститут»

проспект Любомира Гузара, 1, 03058, Київ, Україна

E-mail: kirillkopeyka@gmail.com

Мета: здійснити аналіз та узагальнення досліджень змісту поняття принципу рівності і відповідних нормативно-правових актів та сформулювати авторську дефініцію принципу рівності у праві. **Методи дослідження:** порівняльно-аналітичний, семантичний синтаксичний, узагальнення наукових праць та законодавчих актів, абстрагування тощо. **Результати:** обґрунтовано актуальність опрацювання категоріально-понятійного апарату дослідження принципу рівності у праві, проаналізовано сутність процедури формування правових понять, а також узагальнено основні наукові підходи до визначення змісту поняття принципу рівності у праві, на підставі яких запропонована відповідна авторська дефініція. **Обговорення:** з'ясовано актуальність визначення понятійно-змістових засад принципу рівності у праві як головного базового аспекту такого дослідження, проаналізовано основні ознаки процедури формування правових понять та визначено найбільш оптимальний шлях такої процедури, встановлено наявність значної кількості дефініцій, які пропонуються енциклопедичною та довідковою літературою, нормативно-правовими актами, а також різноманітними науковими дослідженнями в галузі юриспруденції, здійснено їх аналіз, узагальнення та формулювання авторського визначення змісту поняття принципу рівності у праві.

Ключові слова: принципи права; рівність у праві; дефініція; права людини; недискримінація.

Постановка проблеми та її актуальність. Підґрунтям науково-правових досліджень є формування та визначення понять чи системи понять, які в своїй сукупності і складають категоріально-понятійний апарат, сформований відповідно до мети та завдань дослідження. Змістом такого апарату є сукупність основних категорій та дефініцій, які пов'язані між собою та базуються на визначенні головного поняття, що становить предмет дослідження. До головних аспектів дослідження принципу рівності у праві безумовно відноситься опрацювання його науково-понятійного апарату та визначення змісту провідних понять і, в першу чергу, - змісту дефініції принципу рівності у праві.

Відразу необхідно зауважити, що понятійно-категоріальний апарат дослідження правового принципу рівності і сама дефініція центрально-

го поняття дослідження неодноразово ставали предметом наукового пошуку, результатом якого були запропоновані формулювання змісту цього поняття. Саме тому є безумовна необхідність в аналізі та узагальненні відповідних дефініцій і їх адаптації відповідно до мети дослідження, або ж формулювання авторської дефініції поняття «принцип рівності у праві».

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Змістові аспекти понятійних засад принципу рівності у праві досліджували М.Бурдоносова, О.Васильченко, В.Городовенко, Т.Заворотченко, В.Свінцов, Ю.Кириченко, В.Кириченко, А.Колодій, С.Куля, Р.Луцький, Ж.Мельник-Томенко, О.Петришин, В.Пчелін, П.Рабінович, О.Скакун, С.Сунегін, Т.Тарахонич, Т.Француз, Т.Фулей, А.Чемодурова, Т.Чепульченко, Т.Чехович, Ю.Шемшученко та ін.

Формуючи теоретичні підходи до аналізу, узагальнення та визначення поняття принципу рівності у праві, ми виходимо з положень, висунутих академіком АПрН України М. Пановим, який вказує на сутність процедури формування правових понять, яка полягає у формалізації знань в галузі державно-правових явищ та по суті своїй аналогічна універсальній процедурі формування наукового знання. Динаміка наукового розвитку у частині формування понятійного апарату може іти двома шляхами – збільшенням обсягу понять з одночасним зменшенням їх змісту і, навпаки, - зменшенням обсягу понять, у результаті чого збільшується його зміст та зростає кількість ознак [1]. Оскільки перший шлях використовується, як правило, для формулювання дефініцій, що стосуються загальних проблем права та правових категорій, то він є більш оптимальним при дослідженні та формуванні змісту поняття принципу рівності у праві.

Аналіз наукових розробок у вказаній галузі дає підстави для висновків щодо доволі частого використання науковцями у дослідженнях самого поняття принципу рівності без деталізації його змісту, або ж пропонування визначень, які не повною мірою відповідають цілям нашого дисертаційного дослідження.

Мета. Опрацювання проблеми понятійно-змістових засад дослідження принципу рівності у праві здійснюється з метою аналізу та узагальнення відповідних наукових розвідок і нормативно-правових актів та запропонованих у них варіантів змісту вказаного поняття, а також формулювання авторської дефініції принципу рівності у праві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Насамперед необхідно звернути увагу на те, що науковцями здійснювалося тлумачення поняття принципу рівності у праві як у широкому загальноправовому, так і вузьких його розуміннях, які стосуються конкретних галузей правового регулювання.

Серед найбільш загальних визначень принципу рівності привертає увагу тлумачення Т. Тараконич, яка зазначає, що «принцип рівності є одним із загальних принципів права та відображає сутність принципів права загалом.

Даний принцип є сукупністю ідей, положень, основних засад, які зумовлені закономірностями суспільного розвитку, рівнем правової культури, моральними цінностями суспільства, загальносуспільними потребами та інтересами» [2, с. 45]. Абсолютно погоджуючись зі значимістю та вагомістю принципу рівності, вказане дослідницею, звертаємо увагу на те, що загальну характеристику системності і структурованості аналізованого принципу необхідно доповнити визначенням його змісту, а також основних ознак і властивостей.

Ряд науковців, які досліджують зміст принципу рівності у широкому його трактуванні, насамперед звертають увагу на такий важливий його аспект, як конституційну рівність прав і свобод людини і громадянина. Правові засади вказаного аспекту закладені Конституцією України, стаття 21 якої визначає, що усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Вказану конституційну норму розгортає, розвиває і конкретизує стаття 24, яка встановлює, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи [3].

На забезпечення рівності конституційних прав і обов'язків як найважливіше завдання принципу рівності вказує юридична енциклопедія, визначаючи принцип рівності як: «один з основних принципів міжнародного права, згідно з яким держава має забезпечити однакові для всіх фундаментальні права і свободи, без ущемлень чи обмежень на будь-якій підставі» [4].

Важливість вказаного принципу в плані забезпечення конституційної рівності прав і свобод людини підкреслює М. Бурдоносова, відносячи рівність до переліку важливих та фундаментальних конституційних вимог, що входить до концепції верховенства права, і є умовою розбудови та функціонування правової держави [5, с. 33].

Важливою ознакою правового принципу рівності є його регулятивний характер, який виявляється у тому, що він регулює правове положення особистості в державі. У цьому плані варто послатися на дослідження Т. Заворотченко, яка відносить його до групи норм-принципів, визначаючи їх як: «...незаперечні вимоги загального характеру,

керівні засади (ідеї), що прямо закріплені в Конституції України та іншими законами, які зумовлюються об'єктивними закономірностями існування і розвитку особистості в суспільстві з метою забезпечення прав і свобод людини і громадянина» [6, с. 64]. У даному формулюванні особливо важливим є визначення принципу рівності нормою-принципом, що за влучною характеристикою А. Колодія надає йому нормативно-регулятивний статус та значення загальних правил поведінки, які мають загальнообов'язковий, владний характер [7].

О. Васильченко характеризує конституційний принцип рівності прав і свобод людини і громадянина в якості універсального правового принципу, що «...ґрунтується на ідеях свободи й справедливості, знаходить своє визнання та нормативне закріплення на рівні міжнародного співтовариства держав у міжнародному праві та на національному рівні, є основоположним принципом формування й функціонування правового статусу особи, визначає правовий режим її взаємовідносин з державою та суспільством, встановлює фактичну рівність прав і свобод людини та громадянина та їх рівність перед законом, виключає будь-які привілеї, обмеження в правах і преференції для будь-яких осіб чи соціальних груп» [8, с. 10-11].

Тісно пов'язана і безпосередньо базується на конституційному принципі рівності прав і свобод вимога щодо рівності громадян перед законом, яка є наступною ознакою змісту аналізованого принципу. На такий взаємозв'язок прямо вказує Т. Чехович, відзначаючи, що принцип рівності конституційних прав громадян органічно пов'язаний із принципом рівності громадян перед законом [9].

Т. Чепульченко, підносячи принцип рівності до рівня показника загальнолюдської суспільної культури та характеризуючи його як основний принцип конституційного статусу людини і громадянина вказує, що: «Сутність правової рівності полягає у вимозі однакового становища усіх людей перед законом. Справжня природа будь-якої держави виявляється саме рівністю прав і свобод кожної людини» [10, с. 175]. Близьку позицію у визначенні принципу рівності займає О. Скаун, який підкреслює, що:

«принцип рівності означає рівність усіх перед законом, рівність прав та обов'язків незалежно від національної, релігійної та іншої належності, службового та іншого становища, рівну відповідальність перед законом, рівний захист у суді» [11, с. 224].

І, нарешті, ряд дослідників визначають зміст поняття принципу рівності через призму недопущення дискримінації. Така наукова позиція видається абсолютно логічною з огляду на те, що рівність та дискримінація, маючи певну змістову специфіку, є протилежними за змістом поняттями. При цьому забезпечення недопущення дискримінації виступає вимогою багатьох нормативно-правових актів як міжнародного, так і національного законодавства, і є предметом дослідження вчених-правознавців.

Так, Європейська конвенція з прав людини проголошує, що користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою – статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою [12].

А. Чемодурова, визначаючи принцип рівності як один з основоположних принципів права, вказує, що він означає рівність кожної особи в суспільстві та неможливість дискримінації за національною, релігійною або іншою належністю, майнового чи службового становища [13]. Авторкою пропонується цікаве та перспективне визначення досліджуваного принципу: «...принцип рівності – це один з основоположних принципів права, що означає рівність кожної особи в суспільстві та неможливість дискримінації за національною, релігійною або іншою належністю, майнового чи службового становища. Ідея рівності є підґрунтям існування правової демократичної держави, адже забезпечує гідне становище кожного громадянина в суспільстві незалежно від суб'єктивних ознак осіб» [14, с. 205]. Аналогічну правову позицію займають Ю. Кириченко та В. Кириченко констатуючи, що принцип рівності є універсальною категорією, яка виключає дискримінацію за будь-якою ознакою [15, с. 9].

О.-М. Бачинська за результатами дослідження співвідношення принципів рівності і недискримінації приходить до висновку щодо суттєвої близькості, але не тотожності вказаних принципів. Дослідниця підкреслює, що ознакою принципу рівності є наявність умов, які дозволяють особистості реалізувати належні їй права. Принцип же недискримінації охоплює коло умов, які забезпечують неприпустимість обмеження прав свобод і обов'язків людини залежно від різних ознак [16]. В той же час подібне трактування принципу недискримінації дає нам підстави для визначення можливості його застосування в якості однієї з провідних ознак принципу рівності.

Доволі багато досліджень пропонують трактування змісту принципу рівності перед судом. Зокрема, Ж. Мельник-Томенко вважає, що «принцип рівності учасників процесу перед законом і судом визначає відсутність будь-яких обмежень та надання переваг з боку суду учасникам процесу щодо реалізації їх матеріальних та процесуальних прав, а також застосування законів щодо правовідносин, учасниками яких вони є» [17, с. 58].

Більш глибоко досліджується зміст принципу рівності в адміністративному процесі. Так, Н. Ільєва та С. Куля пропонують наступну дефініцію принципу рівності всіх учасників адміністративного процесу: «принцип рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом – це одна з засад адміністративного процесу, котра полягає у недопущенні будь-якої дискримінації суб'єктів адміністративного судочинства та заборони надання не передбачених законом обмежень або привілеїв» [18, с. 58]. В. Пчелін підкреслює, що «принцип рівності під час організації адміністративного судочинства означає, що всі суб'єкти таких правовідносин у рівній мірі можуть використовувати надані їм права, незалежно від будь-яких ознак їх правосуб'єктності» [19, с. 91].

Переважає більшість науковців, які звертаються до проблематики змістових засад принципу рівності, підкреслюють значення закріплення у правовій свідомості громадян, внаслідок чого відбувається його становлення в

якості основоположної ідеї, що, в свою чергу, забезпечує зв'язок права та правосвідомості, юридичної теорії та практики [20].

Міжнародні нормативно-правові акти Європейського Союзу неодноразово оперуючи поняттям «принцип рівності» і зокрема відносячи його до головних цінностей європейського співтовариства, визначення його змісту не пропонують [21].

Мають місце окремі спроби визначення поняття рівності і в нормах національного законодавства. Так, ст. 4 Податкового кодексу України пропонує розуміти принцип рівності усіх платників перед законом та недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації як забезпечення однакового підходу до всіх платників податків незалежно від соціальної, расової, національної, релігійної приналежності, форми власності юридичної особи, громадянства фізичної особи, місця походження капіталу [22]. Як ми бачимо, і в цьому випадку законодавець розуміє рівність як недопущення дискримінації та забезпечення однакового підходу, в даному випадку у сфері справляння податків і зборів – до платників податків.

Звертається до поняття рівності Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», який лаконічно і змістовно визначає гендерну рівність як «рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства». Закон оперує також поняттями «рівні права жінок і чоловіків» у розумінні відсутності обмежень чи привілеїв за ознакою статі та «рівні можливості жінок і чоловіків», яке розуміється як рівні умови для реалізації рівних прав жінок і чоловіків [23].

Закон України «Про державну службу» відносить до принципів державної служби забезпечення рівного доступу до неї, трактуючи таку рівність як заборону всіх форм та проявів дискримінації, відсутність необґрунтованих обмежень або надання необґрунтованих переваг певним категоріям громадян під час вступу на державну службу та її проходження [24].

Аналіз та узагальнення вищенаведених трактувань принципу рівності дає підстави твердити

про значну кількість наукових розвідок, присвячених вказаній проблематиці та, відповідно, широкий спектр тлумачень та визначень аналізованого поняття. Пропонуючи авторські визначення принципу рівності, автори виходять з власної наукової позиції, а також галузі права, особливостей та мети правових досліджень, в ході яких пропонується те чи інше тлумачення. В той же час не відзначаються діаметрально протилежні, чи антагоністичні позиції авторів досліджень змісту принципу правової рівності.

Узагальнення наукових позицій дослідників принципу рівності у праві дає підстави визначити його наступні провідні ознаки: основоположний характер стосовно інших принципів права; концептуальна єдність з принципом верховенства права; визначальний характер щодо становлення та існування правової демократичної держави; забезпечувальний характер правового режиму взаємовідносин особи з державою; нормативно-регулятивний характер; рівність конституційних прав, свобод і обов'язків; рівність перед законом; рівний захист судом; антидискримінаційний характер; рівний правовий статус людей та рівні можливості для його реалізації та закріплення у правовій свідомості.

Безумовно, що об'єднання головних ознак принципу правової рівності в одному визначенні надало б такому визначенню понятійно-змістової потужності та сприяло б глибокому і різнобічному характеризуванні змісту вказаного поняття.

Окрім того, звертає на себе увагу те, що ряд дослідників характеризують принцип рівності як принцип, тобто допускають певну тавтологію, або ж взагалі у змісті визначення унікають характеризування поняття «принцип».

У зв'язку з цим видається необхідним дослідження змісту поняття «принцип» з урахуванням його результатів у відповідній дефініції.

Словник української мови визначає принцип як основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку і т.ін., особливість, покладену в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось, або переконання, норма,

правило, яким керується хто-небудь у житті, поведінці [25].

Сучасний словник із суспільних наук визначає, що категорія «принцип» розуміється у двох значеннях: 1) як підстава, з якої слід виходити та якою необхідно керуватися у науковому пізнанні чи практичній діяльності; 2) як внутрішнє переконання людини, яке визначає її ставлення до дійсності, норми поведінки і діяльності [26, с. 309]. Це загальнофілософське визначення важливе в плані нашого дослідження, оскільки визначає принцип як підставу для керівництва в житті і діяльності (вже згадувана норма-принцип) і як внутрішнє переконання людини, яке є нормою поведінки (правова свідомість).

Значна увага приділяється дослідниками в галузі юриспруденції трактуванню змісту поняття «принципи права». При цьому визначальною в методології таких досліджень є концепція А. Колодія, який визначав неоднозначність принципів права, що, в свою чергу, вимагає різносторонності підходів до їх досліджень. Проте, твердить автор: «бажано все ж внести у поняття і визначення принципів, що діють у правовій сфері, якусь одноманітність тою мірою, яка взагалі можлива в юридичній літературі» [27, с. 16].

Для вивчення ситуації щодо трактування поняття принципів права звернемося, передусім, до Юридичної енциклопедії, яка трактує принципи в якості: «1) основних засад, вихідних ідей, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього і міжнародного права, політичної, державної чи громадської організації (гуманізм, законність, справедливість, рівність громадян перед законом тощо); 2) внутрішнього переконання людини, що визначає її ставлення до дійсності, суспільних ідей і діяльності» [28, с. 110]. В першу чергу звертають на себе увагу наведені у визначенні статуси основних засад та вихідних ідей, ознаки загальної значущості, вищої імперативності а також пов'язаність з внутрішнім переконанням людини. Окрім цього у визначенні відсутні посилення на регулюючий характер більшості

принципів права, до яких відноситься і принцип рівності. В той же час регулятивний характер правових принципів є його важливою ознакою, що підтверджується рядом досліджень вчених-конституціоналістів, квінтесенція яких лаконічно сформульована А. Колодієм, який стверджує, що «...принципи регулюють остільки, оскільки регулює само право» [27, с. 19]. Відомий вчений-правознавець підкреслює, «...принципи права – це такі відправні ідеї його буття, які виражають найважливіші закономірності, підвалини даного типу держави і права, є однопорядковими із сутністю права та утворюють його основні риси, відрізняються універсальністю, вищою імперативністю і загальнозначимістю, відповідають об'єктивній необхідності побудови та зміцнення певного суспільного ладу» [7].

О. Скакун визначає принципи права як «об'єктивно властиві праву відправні начала, незаперечні вимоги (позитивні зобов'язання), які ставляться до учасників суспільних відносин із метою гармонічного поєднання індивідуальних, групових і громадських інтересів. Іншими словами, це є своєрідна система координат, у рамках якої розвивається право, і одночасно вектор, який визначає напрямок його розвитку» [29, с. 221].

Звертає на себе увагу, що багато науковців у тлумаченні поняття «принцип» використовують поняття «засади». Вітчизняні суспільні чи юридичні енциклопедичні видання не пропонують визначення терміну «правові засади» чи навіть «засади». Водночас у словнику української мови [30] наведено декілька визначень вищезначеного поняття. В аспекті нашого дослідження термін «засади» розглядається як: «1. Основа чогось; те головне, на чому ґрунтується, базується що-небудь. 2. Вихідне, головне положення, принцип; основа світогляду, правило поведінки. 3. Спосіб, метод здійснення чого-небудь».

Ми не можемо погодитися з позицією окремих законотворців, які намагаються використувати поняття «принципи» і «засади» як рядоположні. В якості прикладу можна навести Закон України «Про освіту», стаття 6 якого поєднує засади державної політики у сфері освіти та принципи освітньої діяльності [31]. В

той же час переконані, що оскільки термін «за-сада» є ширшим за поняття «принцип», повністю включаючи до свого змісту ті явища, які охоплюються останньою категорією [32], то використання такого терміну в якості видового поняття для визначення змістового наповнення поняття принципу буде безумовно логічним і виправданим.

Аналіз та узагальнення термінології нормативно-правових актів, енциклопедичної і довідкової літератури та наукових розробок з урахуванням специфіки нашого дослідження дає підстави для формулювання власного визначення поняття принципу рівності у праві, під яким пропонуємо розглядати основоположну засаду права, яка забезпечує правовий режим взаємовідносин особи з державою, закріплена у правовій свідомості суспільства, має нормативно-регулятивний визначальний характер щодо становлення та існування правової демократичної держави, передбачає рівні можливості людей для реалізації правового статусу через рівність конституційних прав, свобод і обов'язків, а також рівність перед законом і судом.

Висновки. Таким чином, є всі підстави твердити, що опрацювання категоріально-понятійного апарату принципу рівності у праві та його головної дефініції безумовно відноситься до головних аспектів такого дослідження.

Сутність процедури формування правових понять має здійснюватися з урахуванням їх відносно статичності, завершеності, конкретної визначеності знань про найбільш загальні та істотні ознаки і властивості державно-правових явищ. При цьому, більш оптимальним шляхом формування понять у випадку нашого дослідження буде спосіб, який полягає у збільшенні обсягу понять та зменшення їх змісту. Аналіз понятійно-категоріального апарату дослідження правового принципу рівності визначає необхідність в узагальненні відповідних дефініцій і їх адаптації відповідно до мети дослідження, або ж формулюванні авторської дефініції поняття «принцип рівності у праві».

Зміст самого поняття принципу рівності та інших суміжних понять пропонує енциклопедично-довідкова література, нормативно-

правові акти міжнародного та національного законодавства, різноманітні дослідження в галузі юриспруденції, аналіз яких дає підстави для висновків щодо доволі частого використання законодавцями та науковцями самого поняття принципу рівності без деталізації його змісту, або ж пропонування визначень, які не повною мірою відповідають цілям нашого дослідження. Автори різноманітних тлумачень принципу рівності пропонують його авторські визначення, які не містять антагоністичних суперечностей, проте мають помітні відмінності, обумовлені власною науковою позицією, галуззю права, особливостями та метою правових досліджень, в ході яких пропонується те чи інше тлумачення. Узагальнення таких наукових позицій дає підстави для визначення провідних ознак принципу рівності, об'єднання яких в одному визначенні з урахуванням змісту та використання загального поняття принципу та змісту дефініції «засади» в якості видового поняття надає можливості для формулювання авторського визначення поняття принципу рівності у праві.

Література

1. Панов М. Проблеми методології формування категоріально-понятійного апарату юридичної науки. *Проблеми законності*. 2014. Вип. 126. С. 3-13. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/5783/1/Panov_54.pdf (дата звернення: 30.08.2024).
2. Тарахонич Т. Принцип рівності в системі загальних принципів права. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 4. С. 43–46.
3. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. В редакції від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 30.08.2024).
4. Євінтов В. Рівності та недискримінації принцип. *Юридична енциклопедія: в 6 т. НАНУ, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького; редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]*. Київ: Укр. енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2003. Т. 5: П-С. 736 с. URL: http://leksika.com.ua/13870520/legal/rivnosti_ta_nediskriminatsiyi_printsip (дата звернення: 21.09.2024).
5. Бурдоносова М. Теоретико-правові аспекти принципу рівності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 31–33. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-4/5>.
6. Заворотченко Т. Конституційно-правові гарантії прав і свобод людини і громадянина в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2002. 222 с.
7. Колодій А. Принципи права: генеза, поняття, класифікація та реалізація. *Альманах права*. 2012. С. 42–46. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63807/08-Kolodiy.pdf?seq%20uence=1> (дата звернення: 21.09.2024).
8. Васильченко О. Принцип рівності прав і свобод людини і громадянина в конституційному праві України: доктринальні та прикладні аспекти: дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2015. 467 с.
9. Чехович Т. Правові основи принципу рівності громадян перед законом. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 2. Ч. 1. 2016. С. 170–175. URL: http://www.nvppp.in.ua/vip/2016/2/tom_1/37.pdf (дата звернення: 21.09.2024).
10. Чепульченко Т. Принцип рівності у праві як регулятор суспільних відносин: генеза та загальна характеристика. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право: збірник наукових праць*. 2014. № 3/4 (23/24). С. 172–176. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/17149> (дата звернення: 18.09.2024).
11. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків: Консум, 2001. 656 с.
12. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950 № 995_004. Редакція від 01.08.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 19.09.2024).
13. Чемодурова А. Поняття та зміст принципу рівності у праві. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 11. С. 204–207. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.11.35>.
14. Чемодурова А. Поняття та зміст принципу рівності у праві. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 11. С. 204–207. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.11.35>. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/11/36.pdf> (дата звернення: 18.09.2024).
15. Кириченко Ю., Кириченко В. Конституційне регулювання принципу рівності прав і

свобод людини і громадянина в Україні та державах континентальної Європи: порівняльно-правовий аналіз. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 3. С. 7–15. URL: <https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2022/02/PDF/NV-3-2021-7-15.pdf> (дата звернення: 18.09.2024).

16. Ольга-Марія Бачинська. Співвідношення принципів недискримінації та рівності у праві. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 9. С. 165–168. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/9/34.pdf> (дата звернення: 26.09.2024).

17. Мельник-Томенко Ж. Принцип рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом: теоретико-правовий аналіз. *Правова позиція*. 2019. № 4 (25). С. 56–60. URL: http://legalposition.umsf.in.ua/archive/2019/4/4_2019.pdf (дата звернення: 26.09.2024).

18. Ільєва Н., Куля С. Щодо визначення поняття принципу рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом в Україні. *Правова держава*. 2023. № 51. С. 53–61. URL: <http://pd.onu.edu.ua/article/view/287984/282828> (дата звернення: 15.06.2023).

19. Пчелін В. Поняття та значення принципів організації адміністративного судочинства. *Jurnalul juridic national: teorie si practica*. 2016. № 4. С. 88–93.

20. Щупаківський Р. Загальні принципи права та їх значення для адміністративно-телекомунікаційного права. *Держава та регіони. Серія «Право»*. 2019. № 4. С. 155–159. URL: http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/4_2019/23.pdf (дата звернення: 18.09.2024).

21. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями. Документ № 994_b06 від 25 бер. 1957 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text (дата звернення: 18.09.2024).

22. Податковий кодекс України: Закон України від 02 груд. 2010 р. № 2755-VI: станом на 03.09.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 18.09.2024).

23. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від

08 вер. 2005 р. № 2866-IV: станом на 03.08.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення: 18.09.2024).

24. Про державну службу: Закон України від 10 груд. 2015 р. № 889-VIII: станом на 30.06.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 18.09.2024).

25. Словник української мови: [в 11 т.] АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О.О. Потебні; редкол.: І.К. Білодід та ін. Київ: Наук. думка, 1970–1980. URL: http://ukrlit.org/slovnyk/slovnyk_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh/%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BF (дата звернення: 18.09.2024).

26. Сучасний словник із суспільних наук / за ред. О. Данильїана, М. Панова. Харків: Прапор, 2006. 432 с.

27. Колодій А. Принципи права України: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 1998. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/MONOGR_AFII_2016/Kolodiy_1998.pdf (дата звернення: 21.09.2024).

28. Волошин Ю. Принцип. *Юридична енциклопедія*: в 6 т. / ред. Ю. Шемшученко. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» імені М.П. Бажана, 2004. Т. 5. 736 с.

29. Скакун О. Теорія держави і права: підручник. Харків: Консум, 2001. 656 с. URL: https://duikt.edu.ua/uploads/l_948_39072050.pdf (дата звернення: 21.09.2024).

30. Словник української мови: [в 11 т.] АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім.О.О. Потебні; редкол.: І.К. Білодід та ін. Київ: Наук. думка, 1970–1980. URL: http://ukrlit.org/slovnyk/slovnyk_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh/%D0%B7%D0%B0%D1%81%D0%B0%D0%B4%D0%B0 (дата звернення: 18.09.2024).

31. Про освіту: Закон України від 05 вер. 2017 р. № 2145-VIII: станом на 16.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 18.09.2024).

32. Легенький М.І. Проблеми адміністративно-правового регулювання у сфері освіти. *Наука і правоохорона*. 2017. № 1(35). С. 62–69. URL: https://naukaipravoohorona.com/journal/ukr/2017_1/11.pdf (дата звернення: 21.09.2024).

References

1. Panov M. Problemy metodolohiyi formuvannya katehorialno-ponyatiynoho aparatu yurydychnoyi nauky. *Problemy zakonnosti*. 2014. Vyp. 126. S. 3-13. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/5783/1/Panov_54.pdf (data zvernennya: 30.08.2024).
2. Tarakhonich T. Pryntsyp rivnosti v systemi zahalnykh pryntsypiv prava. *Chasopys Kyivskoho un-tu prava*. 2013. № 4. S. 43–46.
3. Konstytutsiya Ukrayiny: pryynyata na pyatyi sesiyi Verkhovnoyi Rady Ukrayiny 28 cherv. 1996 r. V redaktsiyi vid 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (data zvernennya: 30.08.2024).
4. Yevintov V. Rivnosti ta nedyskryminatsiyi pryntsyp. Yurydychna entsyklopediya: v 6 t. NANU, In-t derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho; redkol.: Yu.S. Shemshuchenko (vidp. red.) [ta in.]. Kyiv: Ukr. entsyklopediya im. M.P. Bazhana, 2003. T. 5: P-S. 736 s. URL: http://leksika.com.ua/13870520/legal/rivnosti_ta_nediskryminatsiyi_printsip (data zvernennya: 21.09.2024).
5. Burdonosova M. Teoretyko-pravovi aspekty pryntsypu rivnosti. *Yurydychnyy naukovyy elektronnyy zhurnal*. 2021. № 4. S. 31–33. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-4/5>.
6. Zavorotchenko T. Konstytutsiyno-pravovi harantiyi prav i svobod lyudyny i hromadyanyna v Ukrayini: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.02. Kyiv, 2002. 222 s.
7. Kolodiy A. Pryntsypy prava: heneza, ponyattya, klasyfikatsiya ta realizatsiya. *Almanakh prava*. 2012. S. 42-46. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63807/08-Kolodiy.pdf?seq%20uence=1> (data zvernennya: 21.09.2024).
8. Vasylenko O. Pryntsyp rivnosti prav i svobod lyudyny i hromadyanyna v konstytutsiynomu pravi Ukrayiny: doktrynalni ta prykladni aspekty: dysertatsiya na zdobuttya naukovooho stupenya doktora yurydychnykh nauk. Kyiv, 2015. 467 s.
9. Chekhovych T. Pravovi osnovy pryntsypu rivnosti hromadyan pered zakonom. *Naukovyy visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava*. Vyp. 2. Ch. 1. 2016. S. 170-175. URL: http://www.nvppp.in.ua/vip/2016/2/tom_1/37.pdf (data zvernennya: 21.09.2024).
10. Chepulchenko T. Pryntsyp rivnosti u pravi yak rehulyator suspilnykh vidnosyn: heneza ta zahalna kharakterystyka. *Visnyk NTUU «KPI». Politolohiya. Sotsiolohiya. Pravo*: zbirnyk naukovykh prats. 2014. № 3/4 (23/24). S. 172–176. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/17149> (data zvernennya: 18.09.2024).
11. Skakun O.F. Teoriya derzhavy i prava: pidruchnyk. Kharkiv: Konsum, 2001. 656 s.
12. Konventsiya pro zakhyst prav lyudyny i osnovopolozhnykh svobod (z protokolamy) (Yevropeyska konventsiya z prav lyudyny) vid 04.11.1950 № 995_004. Redaktsiya vid 01.08.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (data zvernennya: 19.09.2024).
13. Chemodurova A. Ponyattya ta zmist pryntsypu rivnosti u pravi. *Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. 2020. № 11. S. 204-207. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.11.35>.
14. Chemodurova A. Ponyattya ta zmist pryntsypu rivnosti u pravi. *Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. 2020. № 11. S. 204–207. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.11.35>. URI: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/11/36.pdf> (data zvernennya: 18.09.2024).
15. Kyrychenko Yu., Kyrychenko V. Konstytutsiynе rehulyuvannya pryntsypu rivnosti prav i svobod lyudyny i hromadyanyna v Ukrayini ta derzhavakh kontynentalnoyi Yevropy: porivnyalno-pravovyy analiz. *Naukovyy visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. 2021. № 3. S. 7–15. URL: <https://visnik.dpuvs.in.ua/wp-content/uploads/2022/02/PDF/NV-3-2021-7-15.pdf> (data zvernennya: 18.09.2024).
16. Olha-Mariya Bachynska. Spivvidnoshennya pryntsypiv nedyskryminatsiyi ta rivnosti u pravi. *Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. 2017. № 9. S. 165-168. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/9/34.pdf> (data zvernennya: 26.09.2024).
17. Melnyk-Tomenko Zh. Pryntsyp rivnosti usikh uchashnykiv sudovoho protsesu pered zakonom i sudom: teoretyko-pravovyy analiz. *Pravova pozytsiya*. 2019. № 4(25). S. 56-60. URL: http://legalposition.umsf.in.ua/archive/2019/4/4_2019.pdf. (data zvernennya: 26.09.2024).
18. Ilyeva N., Kulya S. Shchodo vyznachennya ponyattya pryntsypu rivnosti usikh uchashnykiv administratyvnoho protsesu pered zakonom i sudom v

Ukrayini. *Pravova derzhava*. 2023. № 51. S. 53-61. URL: <http://pd.onu.edu.ua/article/view/287984/282828> (data zvernennya: 15.06.2023).

19. Pchelin V. Ponyattya ta znachennya pryntsyviv orhanizatsiyi administratyvnoho sudochynstva. *Jurnalul juridic national: teorie si practica*. 2016. № 4. S. 88-93.

20. Shchupakivskyy R. Zahalni pryntsyvy prava ta yikh znachennya dlya administratyvno-telekomunikatsiynoho prava. *Derzhava ta rehiony. Seriya «Pravo»*. 2019. № 4. S. 155–159. URL: http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/4_2019/23.pdf (data zvernennya: 18.09.2024).

21. Konsolidovani versiyi Dohovoru pro Yevropeyskyy Soyuz ta Dohovoru pro funktsionuvannya Yevropeyskoho Soyuzu z protokolamy ta deklaratsiyamy. Dokument № 994_b06 vid 25.03.1957. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text (data zvernennya: 18.09.2024).

22. Podatkovyy kodeks Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 02.12.2010 r. № 2755-VI: stanom na 03.09.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (data zvernennya: 18.09.2024).

23. Pro zabezpechennya rivnykh prav ta mozhlyvostey zhynok i cholovikiv: Zakon Ukrayiny vid 08.09.2005 r. № 2866-IV: stanom na 03.08.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (data zvernennya: 18.09.2024).

24. Pro derzhavnu sluzhbu: Zakon Ukrayiny vid 10.12.2015 r. № 889-VIII: stanom na 30.06.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (data zvernennya: 18.09.2024).

25. Slovnnyk ukrayinskoyi movy: [v 11 t.] AN Ukrayinskoyi RSR, In-t movoznav. im. O.O. Potebni; redkol.: I.K. Bilodid ta in. Kyiv. Nauk. dumka, 1970-1980. URL: http://ukrlit.org/slovnnyk/slovnnyk_ukrainskoi_movy

[_v_11_tomakh/%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BF](http://ukrlit.org/slovnnyk/slovnnyk_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh/%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BF) (data zvernennya: 18.09.2024).

26. Suchasnyy slovnnyk iz suspilnykh nauk / za red. O. Danylyana, M. Panova. Kharkiv: Prapor, 2006. 432 s.

27. Kolodiy A. Pryntsyvy prava Ukrayiny: monohrafiya. Kyiv: Yurinkom Inter, 1998. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/MONOGR_AFII_2016/Kolodiy_1998.pdf (data zvernennya: 21.09.2024).

28. Voloshyn Yu. Pryntsyvy. *Yurydychna entsyklopediya*: v 6 t. / red. Yu. Shemshuchenko. Kyiv: Vyd-vo «Ukrayinska entsyklopediya» imeni M.P. Bazhana, 2004. T. 5. 736 s.

29. Skakun O. Teoriya derzhavy i prava: pidruchnyk. Kharkiv: Konsum, 2001. 656 s. URL: https://duikt.edu.ua/uploads/l_948_39072050.pdf (data zvernennya: 21.09.2024).

30. Slovnnyk ukrayinskoyi movy: [v 11 t.] AN Ukrayinskoyi RSR, In-t movoznav. im. O.O. Potebni; redkol.: I.K. Bilodid ta in. Kyiv. Nauk. dumka, 1970-1980. URL: http://ukrlit.org/slovnnyk/slovnnyk_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh/%D0%B7%D0%B0%D1%81%D0%B0%D0%B4%D0%B0 (data zvernennya: 18.09.2024).

31. Pro osvitu: Zakon Ukrayiny vid 05.09.2017 r. № 2145-VIII: stanom na 16.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (data zvernennya: 18.09.2024).

32. Lehenkyy M.I. Problemy administratyvno-pravovoho rehulyuvannya u sferi osvity. *Nauka i pravookhorona*. 2017. № 1(35). S. 62–69. URL: https://naukaipravookhorona.com/journal/ukr/2017_1/11.pdf (data zvernennya: 21.09.2024).

HISTORICAL ASPECT OF THE DEVELOPMENT OF THE PRINCIPLE OF EQUALITY IN LAW

State University «Kyiv Aviation Institute»
Lyubomyr Huzar Avenue, 1, 03058, Kyiv, Ukraine
E-mail: kirillkopyka@gmail.com

Purpose: to analyze and summarize research on the content of the concept of the principle of equality and relevant regulatory legal acts and to formulate an author's definition of the principle of equality in law. **Research methods:** comparative-analytical, semantic-syntactic, generalization of scientific works and legislative acts, abstraction, etc. **Results:** the relevance of the development of the categorical-conceptual apparatus for research on the principle of equality in law is substantiated, the essence of the procedure for forming legal concepts is analyzed, and the main scientific approaches to determining the content of the concept of the principle of equality in law are summarized, on the basis of which the corresponding author's definition is proposed. **Discussion:** the relevance of defining the conceptual and substantive principles of the principle of equality in law as the main basic aspect of such research has been clarified, the main features of the procedure for forming legal concepts have been analyzed and the most optimal way of such a procedure has been determined, the presence of a significant number of definitions offered by encyclopedic and reference literature, regulatory and legal acts, as well as various scientific studies in the field of jurisprudence has been established.

The author concludes that the content of the very concept of the principle of equality and other related concepts is offered by encyclopedic and reference literature, international and national legal acts, and various legal studies, the analysis of which gives rise to the conclusion that legislators and scholars often use the very concept of the principle of equality without detailing its content, or offer definitions which do not fully meet the objectives of our study. The authors of various interpretations of the principle of equality offer their own definitions which do not contain antagonistic contradictions, but have noticeable differences due to their own scientific position, branch of law, and the specifics and purpose of legal research in which this or that interpretation is proposed. The generalization of such scientific positions gives rise to the identification of the leading features of the principle of equality, and their combination in one definition, taking into account the content and use of the general concept of the principle and the content of the definition of "principles" as a specific concept, provides an opportunity to formulate the author's own definition of the concept of the principle of equality in law.

Key words: principles of law; equality in law; definition; human rights; non-discrimination.

Стаття надійшла до редакції 20.02.2025